

Röportaj: Doç. Dr. Özlem Genç

*Ondokuz Mayıs Üniversitesi Öğretim Üyesi

1- Din adamları evlenebiliyor muydu?

Ruhbanın evlenmesi hoş karşılanmıyordu. Rahip karılarına dair yasalar vardı. Franklar konsillerde görevden alma tehdidiyle din adamlarının eşleriyle birlikte olmasını önlemeye çalışıyordu. Diyakoz yardımcısından başlamak üzere din adamlarından evlilik ilişkilerini bir abi-kardeş gibi sürdürmeleri isteniyordu. Eşleriyle aynı odada yatmayacaklardı. Eşlerine sürekli bir hizmetçi kız eşlik edecekti. Kadınlara da kocalarından ayrı yaşamaları emredildi.

1139'deki 2. Lateran Konsili öncesinde pek çok rahip evliydi. Bir rahip piskoposluğa seçilmişse, bir keşiş gibi, bekâret örneği olması beklenirdi. Bu dönemde bazı soylu erkeklerin ve kralların metresleri vardı, hatta evlenmemiş erkekler evlenmek yerine böyle yaşamayı tercih ediyorlardı. Bu durum din adamları için de geçerliydi. Kilise hoş karşılamasa da pek çok din adamının evli ve çocuk sahibi olduğu bilinmektedir. Hatta metres hayatı yaşayanlar bile vardı.

2- Sınıflar hep kendi içinde mi evleniyordu, zengin bir adam fakir bir kızla evlenemez miydi?

Sınıflar arası evlilikler hoş karşılanmasa da yapılıyordu. Özellikle Merovenjlerde esir alınan kızlarla evlenme vardı. Özgür bir kadın ile özgür olmayan bir erkeğin evliliği gayrimeşru kabul edilir ve ayıplanırdı. Kadın yaşamını, özgürlüğünü, malını kaybetmeyi göze alırdı. Çocuklar köle durumuna düşer ve miras alamazlardı. Erkek için durum farklıydı. Köleleriyle birlikte olabilir, bundan çocukları olursa varis kabul edilebilirdi. Yakın kan akrabaları ve kayınlar arasındaki evlilikler geçersizdi. Böylece alt tabakalarda doğan kadınlar evlilik ile yükselebilirdi. Aşağı sınıftan kadınlar, zengin kadınlara göre, istedikleri erkeklerle daha sıklıkla evlenirdi. Onların iffeti de korunurdu ama efendilerine karşı değil yabancılara karşı.

3- Feodal sistem içerisinde yaşayan serflerin evlilikleri diğerlerinden farklı mıydı? Farklı dinden biri ile evlenmeye nasıl bakılıyordu?

Serfler feodal lortlar için çok önemliydi. Sadece serf değil onun ailesi de lort için çalışırdı. 13. yüzyılda serflerin kız çocukları evleneceği zaman feodal beye bir ücret ödemek zorundaydı. Evlendiği adam lordun toprağı dışından biriyse muhtemelen ücret daha yüksekti çünkü iş gücü kaybı oluyordu. Bu ücret keçi ya da tavuk gibi mallarla ödeniyordu. Bu dönemde bir köylü kızın çeyizi, mirastaki payı, ev eşyaları, hayvanlar, kıyafetler, mobilyalar, mutfak aletleri ve çok az paraydı. Serfin bizzat kendisi efendisinin izniyle evlenebilirdi ama köleler efendilerinin malı olduğu için evliliklerinin bir anlamı yoktu.

Kâfirlerle evlenmek yasaktı. Yahudilerle her türlü cinsel temas, Hristiyanlar arasındaki zinadan daha ağır suç sayılırdı. Bu suça karşılık olarak kazıkta yakılma cezası bile verilebiliyordu. Ayrıca Lortlar istenmeyen damat adaylarının malına ve şahsına el de koyabilirdi.

4- Orta Çağ yazarları evlilik hakkında yazmışlar mıydı hocam, ne düşünüyorlardı biliyor muyuz?

Hem de pek çok kez yazmışlardı. Yazarlar özellikle evliliği sürdürmenin ve mutlu evliliğin yollarını anlatan eserler yazıyordu. Bu eserlerde kadınların kocasını sevmesi, her zaman ılımlı olması, çatışmaları bastırıp ortamı yumuşatması bekleniyordu çünkü kadında uysallık ve boyun eğme kapasitesi çoktu.

Onlara göre doğru kadını seçmeyi bilmek başarılı bir evliliğin ilk adımıydı. Bu kolay bir iş değildi. İngiliz Dominiken John Bromyard'a (ö. 1352) göre güzel de olsa çirkin de olsa karı sorun demektir. Voragine'li Jacob'a göre kız alırken annesine bakarak karar verilebilirdi.

Eşler yaklaşık yaşlarda olmalıydı. Kadın çok güzel olmamalıydı. Genç ve bakire olmalıydı. Böylece her şeyi kocasından öğrenirdi, kendi yaşanmışlıkları, kalıplaşmış düşünceleri olmazdı.

Koca, karısının geçimini sağlamalıydı. Kadın üretimde yer almadığı için, eve getiren kişi koca olmalıydı. Aziz Pavlus'a göre kocanın işlevi karısına rehber olmaktır. Öğretilecek ilk şey ev ekonomisiydi. Koca karısının ahlaki ve dinsel eğitimine de dikkat etmeli, davranışlarını denetlemeliydi. Günah işlemesi muhtemel yerlerden onu uzak tutmalıydı. Çok süslenmesini engellemeliydi. Ioannes Khrysostomos'un önerileri şöyleydi: *önce ilahi kanunu öğrenmesinde ısrar edin. Sonra eleştirin. Son çare olarak sopa kullanın. Özgür bir kadın gibi utanç duymayan kadını, bir hizmetçi gibi dövün.*

Augustinus'a göre evliliğin amacı üreme, sadakat ve ibadetti. Kadın aileyi idare etmeli, çocuklarına ve hizmetçilerine göz kulak olmalıydı. Çocuk doğurmak Havva'nın günahının kefaretiydi, bu günahı arınmanın ve ebedi kurtuluşa ulaşmanın bir aracıydı ve Tanrı'nın buyruğuyla erkeklere yardım etmenin en doğal yoluydu. Dominiken Gorranlı Nicholas'a (ö. 1295) göre ölünceye kadar sürekli çocuk doğurmak, bakirelikle selamete kavuşmanın tek gerçek alternatifiydi.

5- Peki bu kadınların itiraz hakkı hiç mi yoktu, örneğin zorla evlendirilen, evlenmeyi reddeden kadınlara örnek var mı hocam?

İtiraz hakları vardı. Kızlar zorla evlendirildikleri gerekçesiyle kiliseye şikâyetle bulunabilirdi. Yargıçlar onu sorgular ve neden düğün gecesi damadın evine gitmeden önce kaçmadığını, kaçtıysa nereye gittiğini sorarlardı. Kız düğün gecesi kaçmadıysa evliliğe rıza gösterdiğine karar verilir ve itiraz talebi reddedilirdi.

Zengin bir tüccarın kızı olan Markyateli Christina bahsettiğiniz gibi bir örnek olabilir. O kadar zeki bir kızdı ki babası altın ve gümüşle dolu aile kasasının anahtarını ona emanet ederdi. Ailesi onun soylu ve zengin biriyle evlenmesini istiyordu, piskopos amcası böyle birini buldu. Nişanı ona danışmadan yaptılar. Nişanlısı bir an önce evlenmek isteyince Christina ailesine bekâret yemini ettiğini söyledi ama onunla dalga geçtiler. İkna etmek için her şeyi yaptılar. Konuştular, tehdit ettiler, dövdüler, aşk iksiri içirdiler olmadı. Düğün günü kilise önünde iken evlenmekten kaçtı. Babasının evine geldi. Onu ikna etmek için sürekli içki içirildi, uyurken nişanlısı odasına sokuldu ama adam insafli çıktı ve onun rızası olmadan bu evliliği kabul etmeyeceğini bildirdi.

Tabii hemen korkaklıkla ve erkek olmamakla suçlandı. Kızı ikna etmek için kiliseye başvurmaktan başka çare kalmamıştı. Kilise hukukçuları işin içinden çıkamayınca kaçması gerektiğine karar verdiler ve o da bir manastıra kaçtı. Böylece zor da olsa evlenmekten kurtulmuş oluyordu.

Orta Çağ Avrupası'nda Manastırlar, Evlilik İstemeyen Kadınlar İçin Alternatif Oluşturuyordu (John Everett Millais, The Vale of Rest)

6- Bugünün Avrupası ile Orta Çağ Avrupası arasında evlilikler konusunda benzerlikler var sanki hocam.

Evet bugün aynı şeylerin bir kısmı sürüyor. Bugün de kadın ve erkek sunağın aynı tarafında duruyor, törenlerde aynı ifadeler kullanılıyor. Yüzük aynı parmağa takılıyor. Düğünden sonra yemek verme âdeti de bugün yapılıyor. Örnekleri artırmak mümkün.

7- Evliliğin bitmesinden de bahsedelim, örneğin boşanma kolay mıydı?

Boşanmak erkekler için kolaydı. Kadının böyle bir lüksü yoktu. Çocuk eksikliği, hastalık, yanlış davranışlar, zihinsel olarak sorun olması erkeklerin boşanma sebepleri arasındaydı. Yine de uygulamada kadın çok büyük bir hata yapmadığı sürece boşanmalar hoş karşılanmaz, yasaklanırdı. Boşanma ancak kilisenin onayıyla olabilirdi. Burada bahsedilen hata zina idi. Matta 19.9'da bu konuya değinilmiş ve "*karısını zinadan başka bir sebeple boşayıp başkasıyla evlenen zina etmiş olur*" denmiştir. Evlilik dışı birlikteliklerde özgür kadının akrabaları öç alabilir ya da kadının o erkekle evlenmesini sağlayabilirdi. Evlilikte sadakat önemliydi ama sadece kadından istenirdi. Charlemagne döneminde evlilik dışı ilişki ömür boyu kefarettir ya da malını mülkü kaybetme ile sonuçlanıyordu. Charlemagne 789'da boşanan her erkek ve kadının yeniden evlenmesini yasakladı.

Erken Orta Çağ'da kilise boşanmayı ideal tek eşlilikten kopuş olarak görmüş ama yasaklamamıştır. Belirttiğim gibi boşanmak için geçerli sebepler vardı ve tekrar evlenmeye de izin veriliyordu. Boşanan kişilere para cezası da verilebiliyordu.

Bir sebepten geçersiz olduğu açıklanan bir evliliğin feshedilmesi piskopos tarafından yapılırdı. Bir çiftin birlikte yaşamaya katlanamamaları durumunda kilise için 2 olasılık vardı: Yeniden evlenmeksizin ayrılmak ya da hem karının hem kocanın ölmesi.

8- Son olarak dulların durumu ile ilgili ne söyleyebilirsiniz?

İlk defa Hieronymus tarafından önerilen şemaya göre kadınlar için üç liyakat katmanı vardı: Bekâretini koruyanlar hak ettiklerinin 100 katı, dullar 60 katı ve karılar 30 katı ile ödüllendirileceklerdi. Dulluk geçmiş kirlenmenin ağırlığıyla aşağı, gelecekte temizlenme ihtimali ile yukarıya çekilen bir yarı yoldu. Bu inanç kimilerine göre 15. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüştür. Yaşlı kadınlar da çoğunlukla dullar kategorisinde değerlendiriliyordu.

Dul kadınlar Orta Çağ Avrupası'nda potansiyel tehlike olarak görülmüşlerdir. Kuzey Fransa'da özellikle genç dulların, köyün erkekleri tarafından *bedava av* sayıldığı kilise mahkemesi kayıtlarından anlaşılmaktadır. (mahkeme bu durumda bile kadınları ahlaksızlıkla suçlamıştır) Bu nedenle dullar erkek akrabaları ya da feodal beyler tarafından sürekli kontrol altında tutulmuşlar ve hemen yeniden evlenmeleri için baskı yapılmıştır. Tabii dul kadınların ev içindeki uyumu bozabilecek kalıplaşmış alışkanlıkları olduğu ve bunları yeni evliliğine taşıyacağı da unutulmuyor, erkekler bu konuda uyarılıyordu. Dul kadınların yeniden evlenmesinde kendi tercihlerine daha çok saygı gösteriliyordu. Dul kalan kadın bir zanaatkârın eşiyse genelde kalfalarından biriyle evleniyordu.

Bazı dullar babalarının evinde kalabiliyor ya da manastırda yaşamayı tercih edebiliyordu. Merovenj, Lombard, Anglosakson kralların dul eşleri manastıra çekilmeyi tercih etmişlerdi. Zengin kadınların manastıra çekilmesi erkek akrabalar tarafından istenen bir şey değildi çünkü kadın yeni hayatına başlarken ya yüklü bir bağış yapıyordu ya da tüm mal varlığını manastıra bağışlıyordu, erkek akrabalara bir şey kalmıyordu. Bu bağışı yapmak zorundaydı çünkü manastır yüksek mevkide bir dudu kabul ederken bağış talep ediyor ve miktarını bizzat kendisi belirliyordu.

Kadın dul kalırsa çeyiz onun elinde kalıyor, ondan da çocuklarına geçiyordu. Çeyiz kadının geleceği için güvenceydi. Roma ya da Cermen hukukunda dul kadın ailenin reisi olup, malların kontrolünü kazanabiliyor, çocuklarının da varisi olabiliyordu. Orta Çağ'a gelindiğinde ise bazen dul kadın, çocuklarının kendisiyle kalmaları için onların vasiliğini satın almak zorunda bile kalabiliyordu. Hatta kadınlara oğullarının eğitimini, ölen kocalarının aile ya da arkadaş çevresinden baba işlevi görececek birine emanet etmeleri isteniyordu.

12. ve 13. yüzyılda durum biraz daha iyileşti. Artık kadınlar miras alabiliyor, kocasının işini devam ettirebiliyor, oğullarının vesayeti altına girmiyor hatta onların vasisi olabiliyordu. 14. yüzyıla geldiğimizde ise dul kadınların haklarını kısıtlayan yasalar yeniden çıkarılmaya başlandı. Görüldüğü üzere Orta Çağ Avrupası'nda dulların durumu çalkantılıydı.

Kocasının Ölümünden Sonra Ailesinin Yanına Yerleşen ve Geçimini Sağlamak İçin Yazarlığa Başlayıp Ünlü Christine de Pisan'ın Bir Tasviri